

ARNOUT VAN CRUYNINGEN

De Vrede van Münster

HET EINDE VAN DE

TACHTIGJARIGE OORLOG, 1648

Verenigde Provinciën

De Republiek der Verenigde Nederlanden telde vanaf 1594 zeven zelfstandige staatjes, waarin het hoogste gezag – van hertog, graaf of heer – was overgenomen door de gewestelijke Statenvergadering. Die Republiek dateerde niet van 1581 maar van 1588. In 1581 was Filips II ‘verlaten’, maar het was niet de bedoeling om een republikeinse regeringsvorm aan te nemen. Daartoe kwam het pas in 1588, toen de Verenigde Provinciën na de jammerlijke ervaringen met de hertog van Anjou, de weigering van zowel de Franse koning Hendrik III als de Engelse koningin Elizabeth I om de soevereiniteit te aanvaarden, en de mislukte landvoogdij van de graaf van Leicester, in arren moede besloten de experimenten met een buitenlandse heerser te staken. De Republiek werd niet uitgeroepen maar ontstond improviserenderwijs, onder ongunstige omstandigheden. Eigenlijk een verlegenheidsoplossing. De in 1579 gesloten Unie van Utrecht bond de opstandige gewesten nog enigszins samen en ging als een soort grondwet fungeren, hoewel het stuk daar duidelijk niet voor was bedoeld. Uit de landsheerlijke tijd waren de Staten-Generaal en de Raad van State overgehouden, maar deze organen moesten een nieuwe vorm en inhoud vinden. Nu een landsheer ontbrak, was niet meteen duidelijk waar het hoogste gezag lag. In aangelegenheden van de ‘Unie’, de gewesten gezamenlijk, vormden de Staten-Generaal, bestaande uit

afgevaardigden van die gewesten, de hoogste macht. Zij hadden het algemeen bestuur, waaronder de betrekkingen met het buitenland, de landsverdediging en de gemeenschappelijke financiën, opgedragen aan de Raad van State, maar na 1588 deden de Staten-Generaal er alles aan om de bevoegdheden van de Raad te beperken en hun eigen positie te versterken. De leden van de Raad van State trachtten vooral de belangen van de Unie te behartigen, terwijl de afgevaardigden in de vergadering van de Staten-Generaal de belangen van het eigen gewest scherp in het oog hielden. Al na enkele jaren ging zo het oppergezag van de Raad van State over naar de Staten-Generaal, die vanaf 1593 dagelijks vergaderden. Maar omdat de afgevaardigden zich zoals gezegd in de eerste plaats beschouwden als vertegenwoordigers van hun gewest, kon de vergadering van de Staten-Generaal moeilijk fungeren als centraal regeringsorgaan dat de belangen van het geheel behartigde. Over gewichtige zaken mochten de afgevaardigden pas hun stem uitbrengen als zij het oordeel van hun eigen gewest hadden ingewonnen. Bovendien was bij gewichtige beslissingen eenparigheid van stemmen vereist en wisselde het voorzitterschap wekelijks. Dat alles werkte een vlotte besluitvorming, en de geheimhouding van staatszaken, zeker niet in de hand.

De gewestelijke Statenvergaderingen waren dominant en 'soverein'. De nieuwe soeverein van elk gewest was dus een meerhoofdig college. Het dagelijks bestuur van een gewest werd toevertrouwd aan zogenoemde Gecommitteerde Raden of Gedeputeerde Raden. Steeds sterker werd benadrukt dat de Staten-Generaal geen bovengewestelijk gezag bezaten maar alleen door de gewestelijke Staten gedelegeerde bevoegdheden. De historicus S. Groenveld heeft het takenpakket van de gewestelijke Staten omschreven als 'een combinatie van hun eigen bevoegdheden van voorheen én de vroegere vorstelijke functies', waaruit volgens hem te concluderen valt 'dat hun gezag absoluut was dan dat van vrijwel iedere Europese vorst'.² De Verenigde Provinciën vormden een statenbond, in feite een bondgenootschap van (sinds 1594) zeven soevereine

*Qu peut on treuver leurs Pareils LaValeur leur fournit d'Espce
Daus l'esclat de leur Renomme Et La Sagesse de Conseils.*

Een vergadering van de Staten-Generaal volgens een anonieme buitenlandse prentmaker. Ets, 1639. (Rijksmuseum, Amsterdam)

provinciën³, waarin Holland als rijkste en machtigste gewest de toon aangaf. Door de verlating van de landsheer was de personele unie tussen de Nederlanden verbroken. Alleen ten opzichte van het buitenland waren de gewesten verbonden, namelijk door de Unie van Utrecht. Over de vraag hoe ver de gedelegeerde bevoegdheden van de Staten-Generaal zich uitstrekten, werd verschillend gedacht. Over een aantal kwesties dienden vertegenwoordigers van de gewesten gemeenschappelijk te besluiten in de Staten-Generaal, die sinds 1593 permanent bijeenkwamen aan het Binnenhof in Den Haag. Hierbij ging het om de meeste zaken die met de verdediging van de Unie en de financiering van leger en vloot te maken hadden. Ook het verklaren van oorlog, het sluiten van een bestand of vrede en het aangaan van bondgenootschappen vroegen om gemeenschappelijke besluitvorming. Formeel berustte het oppergezag over de Staatse krijgsmacht ook bij de Staten-Generaal. Afgevaardigden uit hun midden, ‘gedeputeerden’ te velde, hielden toezicht op de oorlogvoering. Het bevel over de troepen voerde echter de kapitein-generaal, een functie die werd gecombineerd met het stadhouderschap. Stadhouder was een provinciaal ambt, en dat gold ook voor de functie van kapitein-generaal. Hij was bevelhebber van de gewestelijke troepen. De Oranjes waren echter stadhouder en kapitein-generaal in vijf of meer provincies, terwijl hun Nassause neven die functies bekleedden in Friesland en (doorgaans ook) in Groningen. In 1625 werd Frederik Hendrik als eerste door de Staten-Generaal aangesteld als ‘kapitein-generaal van de Unie’, een generaliteitsfunctie. Als stadhouders waren de opeenvolgende Prinsen van Oranje in staatsrechtelijk opzicht ‘slechts’ dienaren van de (soevereine) Staten. Hun hoge adellijke status en steeds uitbundiger tentoongespreide vorstelijke allure leek niet in overeenstemming met hun juridische positie. Die discrepantie kon spanningen opleveren in het complexe staatsbestel.

Aangezien Holland in financieel opzicht meer bijdroeg aan de oorlogvoering dan de andere gewesten bij elkaar en het nauwst betrokken was bij de voor de hele Unie zo vitale handel en scheep-

vaart, konden de Hollandse belangen zwaar wegen en vaak de doorslag geven. Dankzij het economisch overwicht van dit gewest, alsook zijn politieke talenten en behendigheid, wist de staatsman Johan van Oldenbarnevelt in de eerste jaren van de Republiek te bewerken dat Holland hoe langer hoe meer de leiding nam en kreeg. En daarbij hield Van Oldenbarnevelt in staatkundige aangelegenheden het heft liefst zelf in handen. Militaire zaken waren in zijn tijd vooral de verantwoordelijkheid van Maurits, al hielden de Staten-Generaal wel toezicht op diens veldtochten.

De machtspositie die Johan van Oldenbarnevelt voor zichzelf had gecreëerd, was gebaseerd op zijn functie van landsadvocaat ('advocaat van den lande') van Holland. Een functie die hij, zodra ze tijdens zijn loopbaan vacant werden, wist te combineren met de drie nevenfuncties die een landsadvocaat in theorie kon bekleeden: registermeester, charterbewaarder en grootzegelbewaarder van Holland. Hij kreeg de leiding over de vergadering van de Staten van Holland, die net als de vergadering van de Staten-Generaal werd gehouden in een van de zalen van het Binnenhof in Den Haag. In Van Oldenbarnevelts instructie werd die leiding voor het eerst officieel aan de landsadvocaat opgedragen. Het overwicht in de Staten van Holland, die vaker vergaderden dan de Staten van de andere gewesten, berustte bij de achttien stemhebbende steden: Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Gorkum, Schiedam, Schoonhoven, Den Briel, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam, Medemblik en Purmerend. Deze steden werden in de Staten vertegenwoordigd

► Allegorie op de bloeiende staat van de Republiek, 1602. Aan het hoofd van een jachtgezelschap is prins Maurits te zien. De opbrengsten van de jacht worden aangeboden aan de Nederlandse Maagd als personificatie van de Verenigde Nederlanden. Rechts de stoet jagers, onder wie een jonge Frederik Hendrik. De Nederlandse Maagd staat omringd door de personificaties van de vrije kunsten, Mercurius en de wapens van de verenigde provincies. Gravure, Jan Saenredam, 1602. (Rijksmuseum, Amsterdam)

Virgo augusta, viridis, et fecunda; crassitudo cœtere Sæci, sub arboris umbrâ, cuius favocatum Agriorum asponsa insignia; Belgij;

Circumfulcens vao, septem artium liberalium, Corona, qui bus octatus, unica abubia, accedit Mercurius; vigintia litterarum, et Metectura studij designat.

Subiecta autem, suam, operas favocant sua, Aratum iocet

EMERITUS
HODORUM
RERUM
BELGICARUM
FOEDERIS

A.
 RNI.
 ATUS.
 A.
 TA.

um a te; flammis, Agri culturam interturba.
 Cacatium brospicam, Navigationes longas.
 .ct que alia partibus abieris, localiter exhibet.

Bellum vero ipsam Venatui comparatur; Cuius delux usque aq. Nemo.
 Nassovius. cum socia Palladi; praedam ingenium, fatidate Belgica.
 hic ignis Victoria, offerendam evasit. He. Tante spem.

AMSTELODAMI
 Exceudbat Hamannus N.
 ANNO. A. CHR. 1670. N.

door een deputatie die gewoonlijk bestond uit een burgemeester, enkele schepenen en de pensionaris van de stad. De ‘Ridderschap’, het college van edelen dat geacht werd het platteland te vertegenwoordigen, bezat in de vergadering slechts één stem, maar mocht die wel als eerste – bij monde van de landsadvocaat – uitbrengen.

In de Statenvergadering bracht de landsadvocaat de onderwerpen ter tafel, hij stelde de leden in de gelegenheid hun zegje te doen, maakte de conclusie op en droeg zorg dat die conclusie werd ‘geëxtendeerd’ (uitgeschreven in de vereiste vorm) in een resolutie. Dat bood ruimte om zijn eigen mening ‘een groter aandeel te geven dan haar rechtens toekwam’.⁴ Er werd namelijk niet simpelweg met voor of tegen gestemd, zodat het een kwestie van stemmen tellen zou zijn geweest. Nee, elk lid hield een redevoering, en uit alles wat naar voren was gebracht, diende de voorzitter de mening van de meerderheid op te maken. Verder had de landsadvocaat zitting in alle belangrijke commissies, woonde hij de vergadering van de Gecommitteerde Raden (het dagelijks bestuur) bij en was hij vast lid en gewoonlijk woordvoerder van de deputatie van Holland naar de Staten-Generaal.⁵ Onder Johan van Oldenbarnevelt werd het ook gewoonte dat de landsadvocaat alle aan de Staten van Holland gerichte brieven opende en dus eerder dan ieder ander van de inhoud op de hoogte was. Dat hij bovendien kon uitgroeien tot een soort minister van Buitenlandse Zaken van de hele Republiek was te danken aan het feit dat gezanten over de belangrijkste en geheimste zaken naar oude gewoonte bleven schrijven aan de landsadvocaat, ook toen Holland officieel geen eigen diplomatie meer bedreef (zoals in de beginfase van de Opstand) en de gezanten inmiddels werden uitgezonden door de Staten-Generaal. De landsadvocaat beantwoordde die brieven en overlegde ook voortdurend met de gezanten van buitenlandse mogendheden die in Den Haag waren gevestigd.⁶ Door zijn toedoen werd de buitenlandse correspondentie onttrokken aan de Raad van State en voortaan door hem als secretaris van het Secretet Besogne (een commissie van acht leden/ naast Johan van Oldenbarnevelt een lid uit elk gewest) gevoerd.

1648: ERKENNING VAN EEN ONAFHANKELIJKE REPUBLIEK

Op 15 mei 1648 kon na een moeizaam proces de Vrede van Münster worden beëdigd. Het verdrag tussen de Staten-Generaal en de koning van Spanje, onderdeel van de Vrede van Westfalen waarmee ook de Dertigjarige Oorlog werd afgesloten, betekende voor de Verenigde Nederlanden niet alleen het einde van de Tachtigjarige Oorlog, maar ook de internationale erkenning van de Republiek als soevereine staat. De Vrede bezegelde tevens de scheiding tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden.

Hoewel de Spaanse en Nederlandse onderhandelaars het in de jaren daarvoor al snel eens waren geworden over de hoofdlijnen van het verdrag, bleken de zeven provinciën zeker niet eensgezind. Voor- en tegenstanders van vrede met Spanje roerden zich hevig in de Republiek.

In *De Vrede van Münster* bespreekt Arnout van Cruyningen de aanloop naar de onderhandelingen, de besprekingen in Münster en de reacties in de Republiek. Wie onderhandelden voor beide zijden? Wie waren de voor- en tegenstanders? Welke meningsverschillen bestonden er tussen de gewesten? En wat regelde het vredetraktaat allemaal? In dit rijk geïllustreerde boek komen deze en andere aspecten uitvoerig aan bod.

ARNOUT VAN CRUYNINGEN (1960) is historicus, gespecialiseerd in dynastieke en staatkundige geschiedenis. Hij vertaalde diverse historische werken en publiceerde zelf meer dan twintig boeken over het Huis Oranje-Nassau en de Nederlandse geschiedenis.

‘Arnout van Cruyningen heeft de afgelopen jaren status opgebouwd als schrijver van verschillende boeken over de Oranjes, de vaderlandse Opstand tegen het Spaanse bewind, maar ook over raadpensionaris Johan van Oldenbarnevelt.’

– Hans Jacobs in *Reformatorsch Dagblad*

Uitgeverij Omniboek

www.omniboek.nl

NUR 689